

הלכות תפלה - מרמ"ק #2

א מצות התפלה

חומש משפטים (פרק כג פסוק כה); עקב (פרק יא פסוק יג); בהעלתך (ריש פרק י, ובפרט פסוק ט)

גמרא תענית (ב.), "דתניא לאהבה ... זו תפלה" - קצר מאד

משנה ברכות (סוף כ:), ובגמרא ברכות שם (כ: - ריש כא.), עד "... ותפלה דרבנן"

- מהו הקושי העולה מדברי הגמ' ריש תענית?
- מהו הקושי העולה מלימוד שתי גמ' הללו ביחד?

רמב"ם ריש הל' תפלה (פרק א' הלכות א' - ב') [טוב להמשיך וללמוד גם הלכות ג' - ד']

ספר המצוות לרמב"ם (מצוה ה'), ובהשגות הרמב"ן שם

- במה נחלקו הראשונים?
- איך הבינו כל א' את הגמ' הללו?

ב הפסק בתפלה

משנה (ל:)

גמרא (סוף לב:), "אפילו המלך ... עכו"ם פוסק"

גמרא (ריש לג.), "אפילו נחש ... עקרב פוסק"

תוס' (לג. ד"ה פוסק)

בית יוסף אורח חיים (סי' ק"ד סעיף ה') ד"ה כתב

- מהי המחלוקת בין תוס' ורבינו גרשום?
- מהי נקודת המחלוקת? כלומר, איך יתרץ ר' גרשום את קושיית הב"י?

ג טעות בתפלה (ובברכת המזון)

גמרא (ריש כט:) "אמר ר' תנחום...תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה" [= 13 שורות] עד הנקודתיים

גמרא (סוף מט. - ריש מט:) "יתיב ר' זירא אחורי ... והמטיב חוזר לראש", וברש"י (ריש מט: ד"ה והדר)

רמב"ם וראב"ד הל' ברכות (פרק ב' הלכה י"ב)

- מהי דעת רש"י במחלוקת רמב"ם וראב"ד?

גמרא תענית (ב.)

דתניא "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, יג) איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה

רמב"ם הל' תפילה פרק א'

א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר (שמות כג כה) "ועבדתם את ה' אלהיכם". מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר (דברים יא יג) "ולעבדו בכל לבבכם" אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה:

ב ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו:

ג אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתיים מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה. וכן מנין התפלות כל אחד כפי יכלתו. יש מתפלל פעם אחת ביום. ויש מתפלל פעמים הרבה. והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה. וכן היה הדבר תמיד ממשה רבנו ועד עזרא:

ד כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האמות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מערבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צרכו בלשון אחת אלא בשבש שנאמר (נחמיה יג כד) "ובניהם חצי מדבר אשדודית" וגו' (נחמיה יג כד) "ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם". ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאל חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות. וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמונה עשרה ברכות על הסדר. שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה. ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הצבור כן, כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלמה כתפלת בעלי הלשון הצחה. ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסדרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג:

השגות הרמב"ן על ספר המצוות לרמב"ם (מצוה ה')

כתב הרב [= הרמב"ם בספר המצוות], "המצוה החמשית שנצטוונו בעבודתו שנ' ועבדתם את י"י אלהיכם וגו' ואומר ולעבדו בכל לבבכם. ... והוא מצוה בתפלה ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה ... כל אלה דברי הרב.

ואין הסכמה בזה. שכבר בארו החכמים בגמרא תפלה דרבנן כמו שאמרו בשלישי שלברכות (כא א) ...

אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל [מדאורייתא], אבל הוא ממדות חסד הבורא ית' עלינו, ששומע ועונה בכל קראינו אליו.

ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל ית' בכל לבבנו כלומר כוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין ואהבת את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממונו.

ומה שדרשו בספרי (עקב) ולעבדו זה התלמוד ד"א זו תפלה אסמכתא היא או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו ולבנו אליו לבדו כענין עבדים אל יד אדוניהם. וזה כענין שכתוב (בהעלותך י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני י"י אלהיכם והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על הצבור לצעוק לפניו בתפלה ובתרועה ...

בית יוסף אורח חיים (סי' ק"ד סעיף ה')

כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' קיט) וזה לשונו כתב ה"ר גרשום ב"ר שלמה נשאל לפנינו אם שח בתפילה אם צריך לחזור אם לאו ואם חוזר אם יחזור לראש או לאותה ברכה ששח בה והשבנו שצריך לחזור לראש כי כל י"ח ברכות כברכה אחת דמו עכ"ל וכן כתב בארחות חיים (תפלה סי' צב) בשם הראב"ד.

ומתוך מה שכתבתי [= תוס'] יתבאר שאין דעת הפוסקים כן. ואע"פ שיש לחלק דהני הפסקות הוו ברשות והך הויא שלא ברשות מכל מקום נראה דאינו ענין לחייבו לחזור לראש. ומ"ש דכל י"ח ברכות כברכה אחת דמו ליתא דלא אמרינן אלא דשלש ראשונות חשובות כאחת וכן שלש אחרונות הילכך ליתא להא דה"ר גרשום אלא דין שח בתפילה לענין חזרה כדין שאר הפסקות שנתבארו בסמוך:

רמב"ם וראב"ד הל' ברכות (פרק ב' הלכה י"ב)

שכח ולא הזכיר בשבת או ביום טוב קדשת היום. אם נזכר קדם שיתחיל בברכה רביעית בשבת אומר ברוך יי' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית קדש ברוך אתה יי' מקדש השבת. ביום טוב אומר ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה ברוך אתה יי' מקדש ישראל והזמנים. ומתחיל בברכת רביעית וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית פוסק וחוזר לראש שהוא ברכת הזן:

כתב הראב"ד ז"ל, טעה בזה דלא גריעא ברכה רביעית ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה אע"פ שסיים שים שלום חוזר לעבודה ואינו חוזר לראש הלכך הכא נמי פוסק וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ"ל: